

Markku Peltonen, *Rhetoric, Politics and Popularity in Pre-Revolutionary England*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, 278 s.

Quentin Skinnerin teos *Reason and Rhetoric in the Philosophy of Hobbes* (1996, ks. arvioni *Politiikassa* 38, 182–188) on osoittautunut myös lähtökohdaksi uudelle tutkimusohjelmalle. Nimenomaan sen renessanssin retorista kulttuuria koskeva alkuosa on tuottanut koko joukon tutkimuksia jotka ovat yksityiskohtaisesti paneutuneet retoriikan merkitykseen brittiläisessä 1500- ja 1600-luvun poliittisessa kulttuurissa (esim. David Norbrook, *Writing the English Republic*, 1999; Peter Mack, *Elizabethan Rhetoric*, 2002; David Colclough, *Freedom of Speech in Early-Stuart England, 1600–1628*, 2005).

Tämän sarjan uusin ja kattavin esitys on ensi vuoden alusta akatemiaprofessorina aloittavan Markku Peltosen teos *Rhetoric, Politics and Popularity in Pre-Revolutionary England*. Peltosen työn ansiona on laaja kokonaisuus englantilaisesta retoriikasta ja sen suhteesta politiikkaan noin ajalta 1570–1640, joka sellaisenaan kiinnostaa myös politiikan ja retoriikan suhteita muissa konteksteissa tutkivia.

Markku Peltonen on tyyliltään huolellista perustutkimusta tekevä historioitsija. Hänen uusi teoksensa osoittaa, että hän osaa polemiikin taidonkin: tutkimus on – Skinneriä mukaillen – puheenvuoro historioitsijain parlamentissa. Se suuntautuu ensisijaisesti brittiläisessä poliittisessä historiassa pitkään vallalla ollutun tosiasiauskovaista suuntausta (Geoffrey Elton ym.) vastaan ja puolustaa tältä kannalta retoriikan ja parlamentin poliittista merkitystä. Toisena kritiikin kohteena on Jürgen Habermasin *Strukturwandel der Öffentlichkeit* -teoksen (1962) mukainen näkemys julkisuudesta kohteliaana keskusteluna, joka tuottaa konsensusta ja torjuu retoriikan. Tätä myös historioitsijain parissa suosittua tulkintaa vastaan Peltonen asettaa, renessanssin retoriikkojen tavoin, näkemysten politiikan ”adversariaalisesta” luonteesta (s. 7). Nämä kritiikit voi mielihyvin allekirjoittaa.

Retoriikkaa lähestytään lukuisista kulmista. Peltosen lähestymistapa on historiallinen: *ars rhetorica* on aikakauden Englannissa poliittinen kieli, jolla on jatkuvuus antiikin kreikkalaiseen ja etenkin roomalaiseen retoriikkaan samoin kuin renessanssin ajan mannereurooppalaiseen alan kirjallisuuteen. Osaksi retoriikkaa luettiin alkukielellä, erityisesti latinaksi, mutta sekä klassisia että aikalaisen tekstejä myös käännettiin laajalti englanniksi.

Näin ymmärrettynä retoriikka oli tuon ajan Englannissa laajasti julkisessa käytössä eri yhteyksissä, kouluista ja yliopistosta parlamenttiin. Myös kritiikot, kuten Thomas Hobbesista hyvin tiedetään, olivat usein perheyneitä retoriikkaan ja käyttivät sitä toisenlaista retoriikkaa vastaan.

Peltosen keskeinen teesi on, että englantilaisten renessanssihumanistien käytössä retoriikkaan sisältyy ”populaari” ulottuvuus, toisin sanoen se ymmärrettiin ei vain suurelle yleisölle kohdistuvaksi vaan myös kenen tahansa opittavissa olevaksi. Toisin sanoen retoriikan ja kansalaisuuden välillä oli läheinen yhteys, ja tässä mielessä siihen sisältyy monilla teoreetikoilla mutta myös koulukirjoissa ja opettajien keskuudessa tietty tasavaltalainen ulottuvuutensa, jota tuettiin

antiikin ajattelijain kuten Ciceron tai Demostheneen kirjoituksilla.

Retoriikan laaja käyttö lisäsi myös sen vastustusta. Teoksensa alussa ja päätösluvussa Peltonen siteeraa Hobbesin *Behemothia* vuodelta 1668, jossa tämä syyttää retoriikkaa ja antiikkia ihailevaa kouluopetusta Englannin sisällissodasta. Retoriikan merkitystä aikakauden kulttuurissa osoittaa kuitenkin, että kritiikotkin instrumentalisivat retoriikan niin, että sen aristokraattinen käyttö oli tarpeellista, mutta tasavaltalainen ja populaari ”oratory” oli vaarallista.

Ehkä merkittävin esimerkki tästä kaksinaisuudesta oli Stuart-sukuinen kuningas James I (Englannin kuninkaana v. 1603–1625), joka – toisin kuin edeltäjänsä Elizabeth ja seuraajansa Charles – oli oppinut henkilö ja hallitsi myös retoriikan repertoaarin. Peltosen työn kiintoisimpia jaksoja on sen esittäminen, kuinka James yrittää kilpailla retoriikan taidoissa parlamentin jäsenten kanssa ja saada heidät vaikeamaan ikään kuin voittamalla heidät puhetaitokilpailussa. Tämä puolestaan kannusti parlamentaarikkoja noudattamaan kouluissa oppimaansa deliberatiivisen retoriikan periaatetta argumentoida puolesta ja vastaan (*in utramque partem*). He olleet, että kuningaskin voisi debatoida heidän kanssaan tasa-arvoisesti, kuten deliberatiivinen retoriikka edellyttää. Vaikka kuningas ja hänen tukijansa kiistivät tämän mahdollisuuden, kuninkaan ”puheiden deliberoiva luonne oli jo luonut retoriista pelivaraa parlamentin jäsenille,” kuten Peltonen kirjoittaa (s. 148).

1500-luvun Englannissa koulujen (*grammar schools*) ja niiden oppilaiden määrä laajeni kautta maan. Peltosen mukaan ajan kouluopetuksessa retoriikalla oli keskeinen asema oppikirjoissa sekä puhe- ja väittelyharjoituksissa. Tällä opetuksella myös antiikin tasavallat tulivat tutuiksi, ja niitä koskevia argumentteja sovellettiin herkästi myös oman ajan ja kotimaan oloihin. Peltonen korostaa kirjeidenkirjoituksen merkitystä retoriikan oppimisessa sekä sitä, kuinka Aristoteleen *Retoriikan* näkemys deliberatiivisen retoriikan aiheista, siis kysymyksistä, joissa katsottiin olevan toiminnallista pelivaraa, välittyi tätä kautta myös koulupoikiin maailmaan. Hallitusmuotojen vertailu, lainsäädäntö ja ulkopoliittikka kuuluivat siten heidän retoristen harjoitustensa kohteisiin (erityisesti s. 57–59). En tiedä, onko Suomen kouluissa koskaan annettu ainekirjoituksen aiheeksi esimerkiksi presidentiaalisen ja parlamentaarisen hallituksen paremmuuden vertailemista.

Peltosen pääteesejä on ymmärtää politiikkaa debatiksi (s. 62), jolloin retoriikan tarkoitus oli voittaa yleisö omalle puolelle (s. 66). Koko poliittinen kulttuuri ymmärrettiin antiikin esikuvien mukaisesti ”agonistiseksi” tai ”adversariaaliseksi”. Deliberatiivisen retoriikan keskeiset *topokset* tässä suhteessa olivat *honestas*, *utilitas* ja *necessitas* (s. 75), jotka kaikki on siis ymmärrettävä argumenteiksi debatissa ja joita hyvin ymmärrettiin voitavan käyttää vastakkaisiin tarkoituksiin. Jokaiseen puheeseen edellytettiin sisältyvän vastapuolen argumenttien *refutatio* (s. 85). Retoriikan kieli ei sisällä ohjeita puhua tai ajatella ”oikein”, vaan päinvastoin se auttaa ymmärtämään, että voitava argumentti oli poliittisen kamppailun tuote ja riippuvainen osapuolten taidosta käyttää retoriikkaa kulloisenkin tilanteen mukaisesti.

Deliberatiivisen retoriikan ja politiikan keskeinen instituutio ja arena jo Elizabethin ja ensimmäisten Stuart-kuninkaiden aikana oli parlamentti. Viitaten Josef Redlichin teokseen *Recht und Technik des englischen Parlamentarismus* (1905, englanninnos v. 1908) Peltonen korostaa aikalaisten näkemystä puheen ja debatin merkityksestä sekä retoriikan (*eloquence*) ja vapauden yhteenkuuluvuudesta (s. 128–129). Hän kritikoi sitä parlamenttistihistorian trendiä vastaan, joka debatin sijasta korostaa sitä, kuinka hovi ”managoi” parlamenttia ja pitää retoriikkaa parlamentin ymmärtämisen kannalta poliittisesti toissijaisena. Peltosen mukaan uudemmat tutkimukset ovat palauttaneet retoriikan parlamentaarisen kamppailun ytimeen. Hän siteeraa Henry Jackmanin näkemystä 1590-luvulta, jonka mukaan puhuminen oli parlamentin jäsenen ensisijainen velvollisuus (s. 133). ”Puhe” parlamentissa on puhetta *pro et contra*, kuten klassisessa deliberatiivisessa retoriikassa.

Tekijä käy yksityiskohtaisesti läpi parlamenttidebatteja v. 1570–1628. Hänen esityksessään on monia huomionarvoisia piirteitä. Skinnerin *Reason and Rhetoric* -teoksen tavoin hän korostaa jatkuvuutta antiikin Ateenaan ja Roomaan sekä oman ajan Venetsiaan. Tähän liittyy myös monien aikakauden parlamentaarikkojen erinomainen retorinen yleisivistys. Peltosen retorisessa analyysissä korostuu tiettyjen *toposten* (*commonplaces*) toistuminen debaattissa siten, että niitä voitiin käyttää vastakkaisiin tarkoituksiin, myös monarkian puolesta parlamentin kontrollivaltaa vasten. Toinen taktiikka oli erilaisten trooppien ja figurien taitava käyttö, jota Peltonen esittelee hyvinkin yksityiskohtaisesti. Näihin sisältyy myös omien retoristen taitojen vähättely retorisena keinona, jota myös Stuart-kuninkaat käyttivät, James myös vastustajan tekemistä naurunalaiseksi (s.163).

Keskeisenä poliittisen kamppailun kohteena oli hovien menojen ja sodankäynnin rahoittaminen, joihin vakiintuneen käytännön mukaan tarvittiin parlamentin suostumus. Kun Charles ei sitä saanut, hän käytti muita keinoja ja jätti parlamentin kutsumatta koolle 11 vuodeksi vuodesta 1629 alkaen. Toisin sanoen hän tunnusti parlamentin retorisen mahdin ja yritti *de facto* syrjäyttää sen, mikä oli onnistunut monissa muissa Euroopan maissa tuohon aikaan.

Markku Peltosen tutkimuksen kohteena on retoriikka, erityisesti sen deliberatiivinen genre, parlamentissa ja englantilaisessa poliittisessa kulttuurissa. Voi kysyä, miksi hän ei tutki retoriikan niitä parlamentaarisia erityispiirteitä, jotka erottavat sen antiikin kansankokousten, säätyjen tai kaupunkikorporaatioiden edustustojen puhetaivoista. Juuri hänen tutkimanaan aikana alettiin kirjoittaa myös esityksiä parlamentaarisen kokoontumisen ja debatin menettelytaivoista, joista myös tuli puheenvuoroja parlamentin puolesta Stuart-hallitsijain sen valtaoikeuksiin kohdistamia paineita vastaan. Näitä kirjoittivat parlamentin jäsenet, 1620-luvulta alkaen myös virkailijat, joiden työt nojautuivat tarkemmin parlamentin asiakirjoihin ja ennakkotapauksiin, joihin nojaten saatettiin kiistää hallitsijan valtaoikeuksia (*prerogatives*).

Tähän kirjallisuuteen Peltonen ei viittaa, vaikka hän korostaakin sitä, kuinka v. 1593 puhuminen *in utramque partem* tunnustettiin tavaksi järjestää kysymysten käsittely alahuoneessa (s. 139). Mielenkiintoista olisi kuitenkin tietää,

muuttivatko parlamentaarisen menettelyn erityispiirteet jo tuohon aikaan mennessä puheen ja debatin luonnetta siten, että niihin ei enää olisi voitu soveltaa klassisia ideoita puheen jäsentelystä jne., joita Peltosen esittelemät parlamentin jäsenet laajalti käyttivät. Esimerkiksi olisi ollut kiinnostavaa kuulla jotakin Westminsterin parlamentissa jo tuolloin tunnetuista *amendment-* ja *adjournment-*menettelyistä ja niiden käytöstä parlamentaarisen kamppailun välineinä.

Retoriikan ja parlamentaarisen menettelytavan suhteita voidaan tarkastella myös toisestakin näkökulmasta. Kuten mainitsin, Peltonen luonnehtii anti-habermasilaista näkökulmaa ”adversariaaliseksi”. Tätä hän puoltaa mm. seuraavasti: ”In every political debate, there was an adversary whose arguments and views needed to be refuted and crushed if one wanted to move the audience and to carry the day” (s. 62). **Onko tämä väite empiirinen vai määritelmällinen kysymys?** Jälkimmäisessä tapauksessa, jos vastustajaa ei löydy, kiistetäänkö silloin kysymyksen poliittisuus?

Kumpaakaan oletusta ei tarvitse tehdä, jos debatin käsittelyssä siirrytään toiselle tasolle siten, että parlamentaarisen menettelytavan luonne otetaan huomioon. Toisin sanoen puhe debatin adversariaalisuudesta viittaa siihen, että debattia käydään ensisijaisesti henkilöiden välillä, jolloin debatti olisi poliittinen silloin, kun vastustaja voidaan identifioida tietyiksi henkilöiksi. Tällöin siis debatoijat edeltävät käsitteellisesti itse debattia.

Kanadalainen retoriikan professori James De Mille sen sijaan määrittää parlamentaarisen debatin seuraavasti: ”The aim of parliamentary debate is to investigate the subject from many points of view which are presented from two contrary sides. In no other way can a subject be so exhaustively considered” (*Elements of Rhetoric*, 1878, 473). Toisin sanoen parlamentaarisessa menettelyssä debatti edeltää debatoijia, ja debatin idea on se, että sen kuluessa henkilöt voivat muuttaa kantaansa. Ei siis voida olettaa kannattajia ja vastustajia olevan olemassa debaattista riippumatta, vaan jokainen puhe, debatti ja äänestys voi muuttaa poliittista asetelmaa.

Parlamentaarisessa konseptiossa ei siis tarvitse olettaa, että vastustajia on ”aina” olemassa, mutta ei myöskään tarvitse ottaa annettuna sitä, että heitä ei löydykään. Tällöin ”parlamentaarinen” menettelytapa sisältää kehotuksen etsiä sellainen näkökulma, josta käsin yleisesti hyväksytty käsitys voidaan kiistää. Näin ymmärrettyä parlamentaarisessa ajatustavassa perspektiivien välinen dissensus edeltää käsitteellisesti sekä aktuaalista debattia että henkilöiden jakoa kannattajiin ja vastustajiin. Tässä mielessä dissensuaalinen pikemminkin kuin adversariaalinen politiikka on konsensuksen ideaalittyyppinen vastakohta.

KARI PALONEN